

Деркач В. Л.
derkach_vadym@kneu.edu.ua
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціології
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

ЕТИКА, ЄВГЕНІКА Й ЕВОЛЮЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЛЮДСТВА

1. Євгеніка, або розробка методів і впровадження практик селекції людей на покращення «людських якостей» пережила бурхливий сплеск пов'язаного з нею ентузіазму в першій половині ХХ ст. і так само загострену відразу вже у другій половині. Разом із тим, саме в другій половині ХХ ст. тема людських якостей, еволюції людства, його майбутнього і переходу в постлюдство є певно що топом філософських досліджень в антропології. Несприйняття євгеніки, вочевидь, — це не питання розчарування в ефективності заходів, що пропонуються. Зрештою, більшість традиційних практик в медицині не підкріплені надійними доказами їх ефективності, або ж позитивний ефект їх мізерний, що аж ніяк не знецінює пошук ефективніших лікарських засобів. В основі лютого заперечення євгеніки лежить оцінка заходів селекції людей як морально неприйнятних. Натомість домінує розтиражоване уявлення про моральну виправданість самоцінності життя будь-якої особини, зачатої людьми, і неприпустимості втручання у репродуктивний процес з метою його корекції, яка мала би на меті цілеспрямований підбір генетичних програм і усунення (вбивства) варіантів, які не відповідають цільовому. Власне самі спроби ідентифікувати таку ціль трактуються як морально огидні, оскільки в них прямо мислять нерівноцінність особин і виправдовують граничну дискримінацію — моральну заборону жити і розмножуватися тим варіантам, які не підпадають під таку цільову ціннісну установку (не проходять тим самим фільтр штучного добору). При цьому заперечується не лише допустимість втручання інститутів влади в цей процес, зовнішня, і тим більше примусова, його регламентація, а й у випадку

«ліберальної» євгеніки право вільного вибору батьківської пари на конструювання свого потомства.

2. Однак разом із тим усіляко впроваджуються корекційні методи соціального впливу, в тому числі й передусім зі сторони інститутів влади, на власне соціальні умови, що породжуються в інститутах первинної соціалізації, головню у сім'ях. Інакше кажучи, батьків зобов'язують дотримуватися певних норм ставлення до дітей та їх виховання; і там, де виникає конфлікт батьківських установок і державного стандарту очевидний пріоритет надається останньому. Знову ж таки, відповідні правові установлення мотивують, апелюючи до норм моралі. Однак чим саме ці норми обґрунтовуються? Це корінне питання етики. Проте, як видно, мета етики і мета євгеніки по суті однакова: євгеніка є лише засобом покращення людської породи, гарантій «хорошого життя» в спільноті, здатної стійко відтворювати себе в екологічно збалансованій системі «людина—довкілля». Основна незгода з євгенікою стосується права вирішувати, кому жити, а кому ні на основі біологічних задатків особини (за що вона, звісно, не може нести відповідальність, вона нічим не завинила в діях).

3. Те, на чому варто наголосити, полягає, однак, у тому, що євгеніка насправді упродовж тисячоліть вже діє стихійно. Більше того, відкриттям, яке я обґрунтовую, є розкриття вирішальної роль євгенічного добору (термін уведений мною) в еволюційному становленні людства. Механізм євгенічного добору є тією схемою, яка дозволяє скласти в цілісний ескіз ті «пазли», які до цього не складалися у картині антропогенезу. Зокрема, еволюційна біологія — яка вже давно (з 70-х років минулого століття не лише суто декларативно) претендує на роль теоретичного фундаменту етики — через роз'яснення цього механізму дозволяє вибудовувати епістемологічно спроможну еволюційну етику.

4. Євгенічний добір працює як механізм коеволюції, в ході якого закріплюються в ізолюваній спільноті набір мемів і опосередковано на молекулярно-генетичному рівні максимізується частота появи генотипів в

популяції, які полегшують культурно-генетичний процес через закріплення таких морфо-функціональних паттернів, які є своєрідною «апаратною» частиною реалізації програм, що діють на соціальному рівні. Дія цього добору є розширенням статевого добору, однак в якості фільтра працює не установки партнерів статевого процесу (їх уподобання, асортативність у підборі пар) чи конкурентні переваги (самців чи самок), а усунення з статевого процесу особин внаслідок соціального тиску. Цей тиск є частиною власне культурно-генетичного процесу: ті особини, які в силу якихось причин погано вписуються у культивовану спільнотою (ізольованою!) норму тим самим втрачають свій статус і знижують репродуктивну ефективність майже до нуля. Відповідно власне спільнота зі своїм набором мемів і є тим середовищем добору, яке значною мірою заміщує «природне». (Це соціальне середовище не є, звісно, чимось позаприродним; мається на увазі, що новонароджені особини у людей перебувають під опікою роду і водночас пристосовуються до комплексу артефактів та моделей поведінки, закріплених у спільноті і культивованих спільнотою). Відбір на молекулярно-генетичному рівні через систематичне усунення невідповідних варіантів сприяє насиченню генофонду тими «програмами», які максимізують культурний профіль спільноти. Однак ефективно виживати така спільнота може лише за умови, що інтеграція її членів забезпечує кооперативний ефект і разом з тим покращує умови виживання для тих, хто вписується в культуру. Ця відповідність власне і є основою тих норм ставлення до своїх, що й визначають зміст «моралі» (нерефлексованої протоморалі).

4. Показано, що цей механізм дозволяє описати усі ключові видоспецифічні елементи людини в їх еволюційному становленні, що дозволяє це увібрати в афористичну формулу «мораль створила людину як свійський вид тварин».

5. Водночас ключовим аспектом доповнення цієї моделі є розуміння динаміки власне моральних норм залежно від типу соціальної організації. Ця динаміка не впливає з еволюції на молекулярно-генетичному рівні, що дозволяє зняти давню суперечку між соціологічними і соціобіологічними підходами в рамках єдиної

теоретичної моделі. В цьому руслі плідним видається даліше дослідження еволюційних моделей в етиці та їх прикладних аспектів.

Кругляк М.І.
mkruhlyak@i.ua
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

ДЕКОТРІ ПРИЧИНИ ПРОНИКНЕННЯ В СВІТОГЛЯД ВЧЕНИХ УЯВЛЕНЬ, ЩО СУПЕРЕЧАТЬ НАУЦІ

Діяльність вченого тісно пов'язана з науковою раціональністю. Та впродовж всієї історії науки траплялися випадки, коли вчені, навіть визначні, дотримувалися теорій, які відступають від раціональності чи навіть суперечать їй. Аналіз таких випадків дозволяє пролити світло на декотрі причини, чому кваліфіковані дослідники заходять на манівці.

Насамперед, варто зауважити, що відступ від вимог, необхідних для високоякісних досліджень, може набувати різних форм. В деяких випадках йдеться просто про неякісні дослідження, коли вчений не дотримується у своїй діяльності усталених норм – починаючи від дрібних відхилень чи недоглядів (практики, відомі як *sloppy science*) і завершуючи відвертим шахрайством, наприклад, фабрикацією даних. Дослідники, що вдаються до таких прийомів, нерідко усвідомлюють їх девіантний характер і намагаються приховати власну несумлінність. Однак іноді вчені щиро підтримують якісь сумнівні чи псевдонаукові концепції.

Іноді псевдонауковість певних теорій стає зрозумілою лише ретроспективно. Наприклад, у XIX сторіччі спіритизм і телепатія привертали увагу багатьох інтелектуалів. Тоді ще не існувало надійних процедур перевірки заяв медіумів, і лише згодом, із накопиченням все більшої кількості свідчень про невдачі